

1995 ANAYASA DEĞİŞİKLİKLERİNİN SİYASAL PARTİLER TÜZEMİZE ETKİLERİ

Murat SEVİNÇ*

Türkiye'de siyasal partiler ilk kez 1961'de Anayasa metnine girmiştir.¹ Partiler, Anayasa'nın 56. ve 57. maddelerinde yer almış, partileri 'koruyan' ve 'sınırlayan' hükümler düzenlenmiştir. Partileri yargılayacak yer ise, önemlerine koşut, Anayasa Mahkemesi olarak saptanmıştır. Anayasa'da, ayrıntılı düzenlemeler yasaya bırakılmış, 13.7.1965 gün ve 648 sayılı Siyasal Partiler Yasası çıkarılmıştır. Partiler, 1982 Anayasası'nın da 68-69. maddelerinde yer almış, bu dönemde de 22.4.1983 gün ve 2820 sayılı SPK çıkarılmıştır.

1961 Anayasası'ndan bu güne dek, Anayasal ve yasal düzenlemeler tartışma konusu olmuş, SPK'lerdeki ayrıntılı, sınırlayıcı, demokrasiyle bağdaşmayan hükümler, partilerin oldukça basit gerekçelerle kapatılması, yargılanmanın siyasi yönünün ağır basıyor olması gibi konular eleştirilegelmiştir. 1982 dönemindeki, antidemokratik ve dünyadaki genel eğilime, siyasal parti olmanın mantığına karşıt düzenlemeler bu

*A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi ABD Araştırma Görevlisi

¹Türkiye'de bu döneme dek hiçbir anayasa siyasal partilere yer vermemiştir. 1876 yılında ilan edilen I. Meşrutiyet döneminde II. Abdülhamit dernek kurulmasına izin vermemiş, siyasal hareketler II. Meşrutiyet'e kadar, yer altında örgütlenmek zorunda bırakılmıştır. II. Meşrutiyet döneminde, 1909'da yapılan anayasa değişikliğiyle cemiyet kurma özgürlüğü tanınmış (md. 120), aynı yıl, izin almadan cemiyet kurulabileceğini hükme bağlayan "Cemiyetler Kanunu" çıkarılmıştır. 1924 Anayasası, 70. maddesinde dernek kurma özgürlüğünü benimsemiştir. Bu dönemde, 14.7.1983 gün ve 3512 sayılı yasa çıkana kadar, eski yasa uygulanmıştır. Bu yasa zaman içinde birtakım değişiklikler geçirmekle birlikte, 1961 Anayasası'na dek yürürlükte kalmıştır. Siyasal partiler, 1961 anayasasına kadar, etkinliklerini, örgütlenmelerini bu yasaya göre düzenlemek zorunda kalmış, farklı organların verdiği kararlarla yasaklanmış ya da kapatılmıştır. Örneğin 1924'te kurulan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası 1925'te Vekiller Heyeti kararıyla kapatılmıştır. 1930'da kurulan Türk Cumhuriyet Amele ve Çiftçi Fırkası "komünist eğitilmiş" sayılmış, etkinliklerine hükümet tarafından yasak konmuştur. 1930'da kurulan Ahali Cumhuriyet Fırkası, 1931'de "Vekiller Heyeti" tarafından feshedilmiştir. Millet Partisi, 1954'te Ankara 4. Sulh Mahkemesi'nin; 1960'da Ankara 4. Asliye Mahkemesi'nin kararıyla kapatılmıştır.

eleştirileri daha da artırmıştır. 1995 yılında gerçekleştirilen Anayasa değişikliklerinde yasa koyucu, bu yoğun eleştirileri de göz önünde bulundurarak Anayasa'nın 68. ve 69. maddelerinde çok önemli düzenlemeler yapmıştır.

1995 Anayasa değişiklikleriyle, SPK'deki parti yasaklarına aykırı eylemlerle ilgili kurallar yeniden düzenlenmiştir. Bu nedenle, yasanın pek çok hükmü, uyum yasaları henüz çıkarılmadığından Anayasaya aykırı duruma düşmüştür. Yasanın, Geçici 15. Madde kapsamında olması nedeniyle, bu hükümlerin Anayasaya aykırılıkları ileri sürülemediğinden, sorun çetrefil bir hal almıştır. Yukarıda da değinildiği gibi, 2820 sayılı SPK'deki parti yasaklamalarının fazlalığı ve ayrıntılı oluşu, aslında büyük ölçüde, değişiklikten önceki Anayasa'nın partiler konusundaki düzenlemelerinin genişliği ve belirsizliğinden kaynaklanmaktaydı. Bu belirsizlik yasayla yeni sınırlamaların eklenmesine olanak vermişti.² Siyasal partilerin anayasal güvenceye kavuşabilmesi için Sağlam'a göre; "Böyle bir güvencenin ayrılmaz bir parçası olarak partilerin hangi neden ve koşullarda yasaklanabileceğinin Anayasa'da belirlenmesi ve yasa koyucunun bu yasaklar sistemini genişletme yetkisinin bulunmaması gerekir."³

1995 Anayasa değişiklikleri

1995 Anayasa değişiklikleriyle, parti yasakları ve bu yasaklara uyulmama durumunda uygulanacak yaptırımlar, Anayasa'da dizgesel bir şekilde sayılmış, yasa koyucunun bunları genişletmesine fırsat vermeme ereği güdülmüştür. Bu değişiklikleri üç ana başlık altında incelemekte yarar var. a- Yasak olmaktan çıkarılan hükümler, b- kapatmaya ilişkin olmayan düzenlemeler, c- kapatmaya ilişkin yasaklar.

1. Yasak Olmaktan Çıkarılan Hükümler

* Değişiklikten önceki Anayasa'nın 61. maddesinin birinci fıkrasındaki "siyasi partiler, tüzük ve programları dışında faaliyette bulunamazlar; Anayasa'nın 14'üncü maddesindeki sınırlamalar dışına çıkamazlar, çıkanlar temelli kapatılır" hükmü kaldırılmış ve bunun yerine, "... faaliyetleri, parti içi düzenlemeleri ve çalışmalarını demokrasi ilkelerine uygun olur. Bu ilkelerin uygulanması kanunla düzenlenir" hükmü getirilmiştir.⁴ Ancak, tüzük ve programları dışında etkinlikte bulunma yasağı SPK'de sürmektedir.

²SPK'mizde parti yasaklarıyla ilgili bölüm 32 ayrıntılı maddeden oluşmaktadır ve bu durum, partilerin neredeyse her hareketini yasak kapsamına sokmaktadır. Oysa örnek aldığımız Alman SPK'sinde partilerin yasaklanmasıyla ilgili hükümler yalnızca iki maddede (32. ve 33. madde) yer almaktadır.

³Sağlam, F. (1997), "Anayasa Hukukumuz Açısından Siyasal Parti Kurumunun Güncel Sorunları", Anayasa Yargısı, C. 14, S. 367-383, s. 369.

⁴Anayasa Komisyonu'na göre bu değişikliğin nedeni şudur: "Partilerin kanunun emredici hükümlerine uygun olması gereken tüzüklerine göre faaliyette bulunmaları doğaldır ve bu husus Anayasa Mahkemesince denetlenmeye devam olunacaktır. Fakat bu denetim, tüzüğün ve tüzük gereğince yapılacak veya yapılabilecek çalışmaların kanuna uygunluğu noktasında düğümlenir. Partinin kendi tüzüğüne riayet edip etmemesi kanunun emredici hükümlerine aykırılık oluşturmadığı ölçüde bu faaliyetler Anayasa Mahkemesince kanunun öngördüğü yaptırımlara hedef tutulmamalıdır. Bunun gibi, bir parti, programına uymaya kendisi açısından yükümlüdür. Partinin tüzüğü gibi programı da Anayasa ve kanunla partiler için konan yasaklara ve emredici hükümlere aykırıysa, parti esasen

* Anayasa'nın eski metnindeki yurt dışında teşkilatlanma, kadın kolu, gençlik kolu gibi 'ayrıcılık yaratan' yan kuruluşlar meydana getirme yasakları kaldırılmıştır (md. 68/6). Bu değişiklik, ilk teklifte reddedilmiş, tartışmalara eden olmuş, daha sonra yasakların kaldırılması kabul edilmiştir.⁵ Yasak SPK'nin 91. maddesinde sürmektedir.

* 69. maddenin ikinci fıkrasındaki, dernek, sendika, vakıflar, kooperatifler, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları ve bunların üst kuruluşları ile siyasi ilişki ve işbirliği yasağı kaldırılmıştır. Ancak bu yasaklar da SPK'de sürmektedir (md. 92).

* 69. maddenin son fıkrasındaki, yükseköğretim kurumlarındaki öğretim elemanları ve öğrencilerinin siyasi partilere giremeyeceği hükmü kaldırılmıştır. Anayasa Komisyonu raporunda, bu hükmün değiştirilmesini uygun bulmuştur. Komisyona göre, öğretim üyelerinin partilere girmelerine izin verilmesi, yükseköğretimi bilimsel nesnellik ilkesine uymaktan çıkaracaktır.⁶ Ancak yasakların kaldırılması, Meclis görüşmelerinde genel kabul görmüştür. Yeni metin, yükseköğretim elemanlarının, siyasi partilere üye olmalarının ancak yasayla düzenlenebileceğini ve bu elemanların, partilerin merkez organları dışında kalan parti görevi alamayacaklarını hükme bağlamaktadır (md. 68/6). Değişiklikle, yükseköğretim öğrencileri de partilere girme olanağına kavuşmuştur (md. 68/5). Bu yasaklar, SPK'nin 11. maddesinin (a) bendinde sürmektedir.⁷

2. Kapatmaya İlişkin Olmayan Düzenlemeler

* Değişiklikle, Anayasa'nın 69. maddesinin ikinci fıkrasına, "siyasi partiler ticari faaliyetlere girmezler" yasağı konmuş, bu yasak kapatma yaptırımına bağlanmamıştır. Dolayısıyla yasal düzenleme bu hükmü göz önünde bulundurmalıdır.

Anayasa Mahkemesince temelli olarak veya basit olarak kapatılacaktır. Ancak, partinin kendi programına uymaması halinde bu riayetsizliğin Anayasadaki yasaklara ve kanundaki emredici hükümlere aykırı olmaması takdirinde partinin herhangi bir yaptırımla karşılaşması için sebep yoktur. Parti bu tür bir riayetsizliğin bedelini siyaset anlamında öder veya ödemez; bu husus kamu düzenini ilgilendirmez". TBMM Tutanak Dergisi, C. 88, B. 120-123, S. Sayısı 861, s. 32-33.

⁵ANAP milletvekili I. Çelebi, bu kolların siyasete hiçbir olumsuz etkisi olmadığını savunarak, Türkiye'yi bunalıma sürükleyenlerin bu gruplar olmadığını, asıl sorumlu olanlarınsı bugün siyasette yer aldığını belirtmiştir. TBMM Tutanak Dergisi, C. 88, B. 127, 0:2 S. sayısı 861, 5.6.1995, s. 432.

⁶TBMM Tutanak. Dergisi, C. 88, B. 120-23, S. Sayısı 561, 5.6.1995, s. 32.

⁷Anayasa'nın 68. maddesinin birinci fıkrasında partilere girme yaşı 18 olarak saptanmıştır. Beşinci fıkrasında ise yükseköğretim öğrencilerine partilere girme izni verilmiştir. M. Ünalı, 18 yaşına girmiş bir kişinin ortaöğretim ya da yükseköğretim öğrencisi olması arasında ne fark olduğunu anlayamadığını belirtmiştir. M. Soysal ise ortaokul ve lise öğrencilerinin partilere girmemelerinin doğal karşılanabileceğini ancak, yükseköğretim öncesi dendiğinde bunun için örneğin, "çıraklık eğitimi" gibi bazı kategorilerin de girebileceğini, bununsa tehlikeli olacağını vurgulamıştır. TBMM T. Dergisi, C. 58, B. 127, 6:2, 22.6.1995, s. 347-350. Gerekli yasal düzenlemeler henüz yapılmadığından bu konudaki muğlaklık da devam etmektedir.

* Yeni düzenlemeyle, 69. maddenin üçüncü fıkrasında, partilerin gelir ve giderlerinin amaçlarına uygun olması gerektiği belirtilmiştir.⁸ Yine aynı fıkrada, siyasi partilerin mal edinimleri ile ilgili gelir ve giderlerinin kanuna uygunluğunun tespiti Anayasa Mahkemesi'ne bırakılmış ve yasayla düzenleneceği belirtilmiş; Mahkeme'nin bu denetimi Sayıştay'dan yardım alarak yapacağı ve kararlarının kesin olduğu hükmüne bağlanmıştır.

* Değişiklikle, Anayasaya daha önce olmayan bir hüküm eklenmiş ve adayların seçim harcamalarının yasayla düzenleneceği belirtilmiştir (md. 69/b).

* Anayasa'ya partilere devletin 'yeterli düzeyde ve hakça yardım yapacağı' kuralı eklenmiştir (md. 68/son). Devlet yardımı 1982 Anayasası ve 1983 tarihli 2820 sayılı SPK'nin ilk şeklinde yer almamış, yasaya, 27.6.1984 gün ve 3032 sayılı yasayla (md. 1) eklenmiştir (2820 sayılı SPK, md. 61/j bendi). Ayrıca değişiklikle, partilere yapılacak yardımın, alacakları üye aidatının ve bağışlarının tabi olduğu esasların da yasayla düzenleneceği belirtilmiştir.⁹

3. Kapatmaya İlişkin Yasaklar

Kapatmaya ilişkin yasaklara önce 2820 sayılı yasaya göre partilerin nasıl kapatıldığını kısaca anlatmakta yarar var.

2820 sayılı yasaya göre partiler "temel yasaklara" ve "öteki yasaklara" aykırılık nedeniyle kapatılabilirler.

Temel Yasalara Aykırılık Nedeniyle Açılan Kapatma Davaları: Temel yasaklar yasanın dördüncü kısmında sayılmaktadır. Bunlar; a) demokratik devlet düzeninin korunması (md. 78), b) ülke bağımsızlığının korunması (md. 79), c) devletin tekliği ilkesinin korunması (md. 80), ç) azınlık yaratılmasının önlenmesi (md. 81), d) bölgecilik ve ırkçılık yasağı (md. 82), e) eşitlik ilkesinin korunması (md. 83), f) Atatürk ilke ve inkılaplarının korunması (md. 84), g) Atatürk'e saygı (md. 85), ğ) laiklik ilkesinin korunması ve halifeliğin istenemeyeceği (md. 86), h) dini ve dince kutsal sayılan şeyleri istismar yasağı (md. 87), ı) dini gösteri yasağı (md. 88), i) Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yerinin korunması (md. 89), j) tüzük ve programları ile parti etkinliklerine ilişkin sınırlamalar (md. 90), k) yan kuruluşlar yasağı (md. 91), l) dernek, sendika, vakıf, kooperatif ve meslek kuruluşlarıyla siyasi ilişki ve işbirliği (md. 92), m) parti içi esasların demokrasi esasına uygun olma zorunluluğu (md. 93), n) üniforma giydirme ve güvenlik görevlerini üstlendirme (md. 94), o) kullanılmayacak parti adları ve işaretleri (md. 96), ö) 12.9.1980 hareketına karşı beyan ve tutum (md. 97) yasaklarıdır.

⁸ Komisyon Raporu'nda bunun gerekçesi şöyle açıklanmıştır: "Komisyonumuz ayrıca, partilerin mal edinimleri, gelirleri ve giderlerinin Anayasa Mahkemesince etkili bir biçimde denetlenbilmesinin ve gereken hallerde yaptırım uygulanabilmesinin başlıca şartının, bu konuda asgari bazı ölçütlerinin anayasada ve bu Anayasal esaslara dayanarak kanunda yer alması gerektiğini düşünerek, partilerin gelir ve giderlerinin amaçlarına uygun olmasını bir ilke olarak kabul etmiştir". a.g.k., s. 34.

⁹ Komisyon, raporunda bu düzenlemeyle; "Partilerin finansmanında memleketimizde öteden beri mevcut olan ve kamu ahlakının gerilemesine yol açan kötü uygulamaların önlenmesinde böyle bir yasağın önemli bir katkısı" olacağını belirtmiştir. a.g.k., s. 23.

İşte bu yasaklara aykırılıktan dolayı bir partinin kapatılabilmesinin *ilk yolu* 101. maddeye göre, a) parti tüzük ve programının ve diğer parti mevzuatının, b) parti üst organlarının alınan kararların, yayınlanan bildirimlerin, parti genel başkanı, yardımcısı ya da genel sekreterinin sözlü ya da genel sekreterinin sözlü ya da yazılı beyanlarının, c) YSK'ye parti adına konuşma yapacağı bildirilen kişinin, radyo ya da televizyonda yaptığı konuşmanın aykırılığı şartlarının gerçekleşmesidir.

Temel yasaklara aykırılık nedeniyle kapatma davası açılabilmesinin *ikinci yolu*, 103. maddede "kanunsuz siyasi faaliyetlere mihrak olma sebebiyle kapatma" başlığı altında düzenlenmiştir. Maddeye göre; "Bir siyasi partinin, bu Kanunun 78 ila 88 ve 97. maddeleri hükümlerine aykırı fiillerin işlendiği bir mihrak haline geldiğinin sübuta ermesi halinde o siyasi parti Anayasa Mahkemesi'nce kapatılır. Bir siyasi partinin yukarıdaki fıkrada yazılı fiillerinin mihrakı haline geldiği, 101'inci maddenin (d) bendinin de uygulanması sonucunda bu fiillerin o partinin üyelerince keşif olarak işlenmesinin o partinin büyük kongre, merkez karar ve yönetim kurulu veya Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki grup genel kurulu yahut bu grubun yönetim kurulunca zımnen veya serahaten benimsendiğinin sübuta ermesiyle olur". Madde, dördüncü kısmının 88-97 maddeleri arasındaki hükümlere aykırı davranışları "odak olma" kapsamına almamış ve "101. maddenin (d) bendinin de uygulanması" diyerek, 'odak' haline gelmeyi bu bentte sayılan koşulların gerçekleşmesi şartına bağlamıştır. Bu koşullar; Başsavcılığın, a) yasanın dördüncü kısmına aykırı fiillerin işlenmesi halinde, fiilin işlendiği tarihten başlayarak iki yıl geçmemişse, ilgili organ ve üyelerin işten el çektilerini istemesi, b) yine dördüncü kısma aykırı fiil ve konuşmalardan dolayı hüküm giyen varsa, o üyelerin partiden kesin olarak çıkarılması istemesi. İşte Başsavcılığın bu istemleri yoğunlaşmış ve parti bunları yerine getirmemişse, 103. maddedeki 'odak' olma durumunu gerçekleştirmiş olmaktadır. Yani bu maddeyle odak haline gelme, hüküm giyme koşuluna bağlanmıştır.*

* Burada karşılaşılabilecek önemli bir sorun 'odak' haline gelmenin tanımlanmasıdır. Yani 'odak'ı tanımlarken, somutlaştırırken Anayasa hükümlerine göre mi hareket edilecektir, yoksa yasaya mı bırakılacaktır? Eğer bir partinin, yasadışı eylemlerin odağı haline geldiği yasa değil de Anayasa hükümlerine göre benimsenirse, Anayasa'nın devletin temel ilkelerini sayan 68. maddesinin dördüncü fıkrası henüz tanıma muhtaç olduğundan, bu durum, kapatmayı kolaylaştıracaktır. Dolayısıyla, kanımca bir partinin 'odak' haline gelip gelmediğini yasanın 103. maddesine bakarak somutlaştırmak gerekmektedir, çünkü Anayasa'daki hükümler tanıma muhtaçtır.

Ancak bu makale yazıldıktan sonra, Anayasa Mahkemesi RP (Refah Partisi) hakkında açılan kapatma davasında, kapatmayı hüküm giyme koşuluna bağlayan, 103. maddenin ikinci fıkrasının anayasaya aykırılığını bekletici sorun yapmış ve incelemenin ardından bu hükmü iptal etmiştir. Mahkeme, Anayasaya konan 'odak' kavramıyla SPK'ye göndermede bulunmuştur, ya da bu kavram, Yasa bir yana bırakılarak, Mahkeme tarafından yorumlanabilir şeklindeki yorumların dışında, 103. maddenin hüküm giyme koşulu arayan ikinci fıkrasını bambaşka ve kanımca kabul edilmesi zor bir gerekçeyle iptal etmiştir. Mahkeme, bu fıkranın bir partinin odak haline geldiğinin anlaşılması için, 101. maddenin d bendine yaptığı gönderme ile hüküm giyme koşulu getirdiğini, Yasa'nın 103. madde birinci fıkrasının, dördüncü kısımdaki 78 ila 88 ve 97. maddelere aykırı davranışların partiyi odak haline getireceğini öngördüğünü belirtmiştir. Oysa bu maddelerdeki kimi eylemlerin yaptırımını hükme bağlayan, T.C.K.'nin, 141., 142., 163. maddeleri, 12.4.1991 gün ve 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu ile yürürlükten kaldırıldığından, bu eylemlerden dolayı partilerin hüküm giymeleri de olanaksızlaşmıştır. Dolayısıyla SPK'deki hüküm giyme koşulu, T.C.K.'nin sözü edilen üç maddesinin

Öteki Yasaklara Aykırılık Nedeniyle Kapatma Davası Açılması: Dördüncü kısım hükümleri dışında kalan yasaklara aykırılık nedeniyle kapatma davası açılması şu durumlarda olanaklıdır:

a. SPK'nin 9. maddesine göre, eğer Başsavcılık partinin kuruluş belgelerinde bir "eksiklik" saptarsa, partiyi bu eksikliğin giderilmesi için süre vermekte, ancak tüzük ve programda Anayasa hükümlerine aykırılık saptarsa, süre vermeden, partinin kapatılması için doğrudan doğruya Anayasa Mahkemesi'ne dava açmaktadır:

b. Yasanın 102. maddesine göre, partilerin denetimi ve etkinliklerinin takibi konularında Başsavcılığın istediği bilgi ve belgeleri vermeyen partiye ikinci bir yazı tebliğ edilir. Parti bu isteği de yerine getirmese Başsavcılık o siyasi partinin kapatılması için Anayasa Mahkemesi'ne resen dava açabilir.

c. Yasanın 104. maddesine göre, bir parti bu yasanın dördüncü kısım hükümleri dışında kalan emredici hükümleriyle diğer yasaların siyasal partilerle ilgili emredici hükümlerine aykırılık halindeyse, o parti aleyhine Cumhuriyet Başsavcılığı, Anayasa Mahkemesi'ne resen yazı ile başvurur. Anayasa Mahkemesi söz konusu hükümlere aykırılık görürse bu aykırılığın giderilmesi için partiye "ihtar" verir ve parti ihtar konu olan aykırılığı altı ay içinde gidermezse Başsavcılık Anayasa Mahkemesi'nin partinin kapatılması için dava açabilir.

ç. Yasanın 105. maddesine göre, "Kıruldukları tarihten itibaren aralıksız iki dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi genel seçimlerine katılmayan siyasi partiye, ikinci genel seçimin yapıldığı tarihten itibaren bir ay içinde Cumhuriyet Başsavcılığınca kapanma kararı alması için yazılı tebligatta bulunulur. Bu yazının tebliğinden itibaren üç ay içinde kapanma kararı alınmadığı takdirde, Cumhuriyet Başsavcılığınca açılacak dava üzerine Anayasa Mahkemesinin kararıyla o siyasi parti kapatılır." Bu gerekçeyle yakın zamanda DP (Diriliş Partisi) kapatılmıştır.¹⁰

1995 Anayasa değişiklikleriyle partilerin kapatılmaları zorlaştırılmış, hükümlere belirginlik kazandırılarak, kanımca Anayasa'daki yasaklar dışında yenilerini yaratmak önlenmek istenmiştir. Parti kapatma nedenlerinin sayıldığı 69. maddenin son fıkrasıyla da desteklenmiştir. Buna göre, "siyasal partilerin kapatılmaları... yukarıdaki esaslar çerçevesinde düzenlenir". Sağlam'a göre; "Gerçi bu hüküm eski metinde de vardır. Ancak burada sözü geçen "yukarıdaki esaslar" eskisinden çok farklıdır. Bu da gösteriyor ki parti kapatma açısından 68 ve 69. maddelerin yeni metinlerinin öngörüldüğü esaslar bağlayıcı olup bu esasların çerçevesi yasalarla genişletilemez."¹¹

yürürlükten kaldırılmasıyla gerçekleşemediği için, ikinci fıkra, aynı maddenin birinci fıkrasını ve Anayasa'nın, odak olma koşulunu getiren 69. maddesinin altıncı fıkrasını uygulanamaz hale getirmiştir. Mahkeme hükmü bu gerekçeyle iptal etmiştir. E. 1998/2, K. 98/1, K. G. 9.1.1988, R.G. 22.2.1998-23266, s. 26.

¹⁰E.1996/2, K.97/2, K.G. 18.2.1997, R.G. 18.7.1997 - 23053, s. 24-25).

¹¹Sağlam, a.g.m., s. 373.

* Yeni düzenlemede yasaklar 68. maddenin dördüncü fıkrasında toplanmış, 69. maddenin beşinci ve altıncı fıkralarıyla, bu fıkraya gönderme yapılarak dizgesellik sağlanmıştır. Anayasaya göre, siyasi partilerin tüzük ve programları ile eylemleri, *devletin bağımsızlığına, ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne, insan haklarına, eşitlik ve hukuk devleti ilkelerine, millet egemenliğine, demokratik ve laik Cumhuriyet ilkelerine aykırı olamaz; sınıf veya zümre diktatörlüğünü veya herhangi bir tür diktatörlüğü savunmayı ve yerleştirmeyi amaçlamaz; suç işlenmesini teşvik edemez (md. 68/4)*. Bu ilkeler partilerin aykırı etkinlikte bulunamayacağı temel yasaklardır. Fıkraya, eskisinden farklı olarak, 'eşitlik ve hukuk devleti' ilkesi eklenmiş ve 'sınıf egemenliği' yerine, daha anlaşılabilir olan 'sınıf diktatörlüğü kurma' yasağı getirilmiştir.

İşte 69. maddenin beşinci ve altıncı fıkraları da bu ilkelere göndermede bulunmuştur. Partilerin 68. maddedeki ilkelere uygun hareket etmesinin iki ayrı şekli açıkça düzenlenmiştir. Birincisi, parti tüzük ve programının bu ilkelere aykırı olması (md. 69/5); ikincisi, parti yetkilerinin eylemlerinin aykırılığıdır (md. 69/6). İki durumda da parti kapatılır. Ancak aykırılıkların saptanmasında en önemli düzenleme altıncı fıkrada yapılmıştır. Buna göre, *"Bir siyasi partinin, 68'nci maddenin dördüncü fıkrası hükümlerine aykırı eylemlerden ötürü temelli kapatılmasına ancak onun bu nitelikteki fiillerin işlendiği 'odak' haline geldiğinin Anayasa Mahkemesi'nce tespit edilmesi halinde karar verilir."* Görüldüğü gibi artık bir partinin kapatılabilmesi için devletin temel ilkelerine aykırı etkinliklerin 'odağı' haline gelmiş olması gerekmektedir. Meclisteki tartışmalar sırasında Anayasa Komisyonu sözcüsü Kırca, 'odak' olmayı şöyle tanımlamıştır: "Alman tatbikatında "odak" kavramı getirilmiştir. Yani, bu tarz, Anayasamızın değişkez ilkelerinden doğan kayıtlara aykırı eylemler, partinin üyeleri ve idarecileri tarafından işlenmişse, Anayasa Mahkemesinin bakması gereken husus, sadece bu eylemlerin işlendiği tespit etmekten ibaret kalmayacak, aynı zamanda, bu yoldan, o partinin bu tarz eylemlerin işlendiği bir odak haline geldiğini, Anayasa Mahkemesi tespit etmekle mükellef tutulacaktır; bu da siyasi partilerimiz açısından son derece önemli bir teminatır".¹²

Bu değişiklikte bir partinin kapatılması, yasadışı eylemlerin odağı durumuna gelmesi koşuluna bağlanmış, dolayısıyla, basit birkaç yayın, ya da konuşmayla bir partinin kapatılmasına izin veren Yasa hükümleri, Anayasaya aykırı hale gelmiştir. Odak olma durumunun saptanmasının, hüküm giyme koşuluna bağlı olduğu, SPK'nin 103. maddesi anlatılırken belirtilmiştir.

Değişiklikten sonra yasa hükümleri "muğlak" yasaklardan, demokratik devlet dizgesiyle bağdaşmayan kapatma nedenlerinden temizlenmelidir. Örneğin, SPK'nin 81. maddesindeki "azınlık yaratılmasının önlenmesi" (a, b, c bendleri) ve 89. maddesindeki Diyanet İşleri Başkanlığı'na karşı tutum yasağı gibi yasaklar parti kapatma nedeni olmaması gereken sınırlamalardır. Azınlık, yaratılması olanaksız olan, sosyolojik bir olgudur. Oysa yasaya göre, azınlıkların varlığını ileri sürmek dahi yasaktır. Bu tür yasaklar hiç de gerçekçi değildir. Ülkede azınlıklar olduğunu ileri süren, bu konuyu tartışmaya açan bir parti, bunu Anayasa Mahkemesi'nin kararlarında belirttiği gerekçelerin aksine; "ülkenin ve milletin bölünmez bütünlüğünün" sağlanabilmesi ereğiyle de yapıyor olabilir. Oysa bu hüküm şimdiye kadar birçok partinin kapatma gerekçesi olmuştur. Son

¹²TBMM T. Dergisi, C. 88, B. 128, 0.1, 23.6.1995, s. 440. Kırca, daha sonra sorulan bir soru üzerine de, 'odak' sözcüğünün, 'mihrak' anlamına geldiğini belirtmiştir, s. 471.

olarak, Sosyalist Birlik partisi ve Demokrasi ve Değişim partisinin de kapatılma gerekçelirenden biri yine aynı hükümdür.¹³ Demokrasi ve Değişim Partisi davasında karşıoy yazan G. Dinçer de, artık bu konuların (Kürt sorunu) basında dahi hergün yer aldığını, siyaset adamları tarafından tartışıldığını, bu nedenle siyasal partiler tarafından da tartışılmasının çok doğal olduğunu, artık bu konuların "ülke ve devlet bütünlüğü" yönünden tehlikesinin kalmadığını belirtmiştir.¹⁴ Diyanet İşleri Başkanlığı'na karşı tutum yasağı da, birçok sol partinin kapatılmasına gerekçe olmuştur. Dolayısıyla, "laiklik" ilkesini korumak amacıyla konmuş bir hüküm, bu kurumun varlığının laikliğin savunusu adına tartışan bir siyasal partinin kapatılmasına neden olmaktadır. Örneğin Özgürlük ve Demokrasi Partisi'nin kapatılma gerekçelerinden biri de bu yasaktır.¹⁵ Dolayısıyla, artık bu anlamsız sınırlamalar, Anayasa değişikliği de göz önünde bulundurularak yasadan çıkarılmalıdır.

* Değişiklikte, yabancı devlet, uluslararası kuruluş ve Türk uyuğunda olmayan gerçek ve tüzel kişilerden maddi yardım alma yasağı da yer almıştır. Hükümle getirilen önemli değişiklik, eski metindeki, "yabancı ülkelerdeki dernek ve gruplar"ın yerine "Türk uyuğunda olmayan" kuralının getirilmesidir. Bu yasak da temelli kapatma nedeni sayılmıştır (md. 69/9).

* Anayasa'nın 149. maddesinin dördüncü fıkrası değiştirilerek; "... ve partilerin temelli kapatılması veya kapatılmasına ilişkin davalarda, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısından sonra kapatılması istenen siyasi partinin genel başkanlığının veya tayin edeceği bir vekilin savunmasını dinler" hükmü konmuştur. Komisyon'a göre; "Bu suretle, son sözün savunmaya ait olduğu ilkesine uyulmuş olacaktır."¹⁶ Uygulamada, Anayasa Mahkemesi bu hükmü 'duruşma'ya dönüştürmemiştir. Mahkeme, dava sırasında önce Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısının, ardından partiliyi dinlemekte ve 'dinleme' işini böylece bitirmektedir.

* Eski metinde, 69. maddenin sekizinci fıkrasında yer alan; "Temelli kapatılan siyasi partilerin kurucuları ile her kademedeki yöneticileri; yeni bir siyasi partinin kurucusu, yöneticisi ve denetçisi olamayacakları gibi, kapatılmış bir siyasi partinin mensuplarının üye çoğunluğunu teşkil edeceği yeri bir siyasi parti de kuramaz" hükmü kaldırılmıştır. Bunun yerine temelli kapatılan bir partinin başka bir ad altında kurulamayacağı (md. 69/7), kapatılan bir partinin, kapatmaya neden olan kurucuları dahil üyelerinin. kararın R.G.'de yayınlanmasından sonra 'beş' yıl süreyle başka bir partinin kurucusu, üyesi, yöneticisi ve denetçisi olamayacağı (md. 69/8) belirtmiştir. SPK'nin 95. maddesinde, kurucu, yönetici, denetçi olama ve milletvekilliği için aday olma yasakları 10 yıl olarak sürmektedir.¹⁷

¹³SBP kararı- E.1993/4, K.95/1, K.G. 6-19.7.1995, R.G. 22.10.1997- 23148; DDP davası- E.1995/1, K.96/1, K.G. 23.10.1997- 23149.

¹⁴a.g.k., s. 180.

¹⁵ÖZDEP kararı- E.1993/1, K.1995/1, K.G. 23.11.1993, R.G. 14.2.1994- AKMD. 30/2, s. 841 vd.

¹⁶a.g.k., s. 34.

¹⁷Sağlam, bu değişikliği şöyle değerlendirmiştir: "... bu hüküm, Anayasaya karşı hile yolunun geçerli olmadığını vurgulayan bir hükümdür. Yasa koyucu kapatılan bir partinin yerini ancak "yedek partileri" önleyici hükümler getirebilir... Ne var ki, bu yasağa aykırı

3. Değişiklikten Sonra, Yasa Hükümlerinin Anayasaya Aykırılığı Sorunu

Daha önce de belirtildiği gibi 1995 değişikliklerinin ardından, SPK'nin birçok hükmü Anayasaya aykırı duruma düşmüştür. Ancak yasa, Geçici 15. madde kapsamında olduğundan yasa hükümlerinin Anayasaya aykırılıkları ileri sürülememektedir. Dolayısıyla, Anayasa Mahkemesi denetiminin dışındadır. Anayasa'nın Geçici 15. maddesi, 12.9.1980'den ilk genel seçimler sonucu toplanacak TBMM'nin başkanlık divanı oluşturulana dek (6.12.1983) geçecek süre içinde, "... çıkarılan kanunlar, kanun hükmünde karamameler ile 2324 sayılı Anayasa Düzeni Hakkında Kanun uyarınca alınan karar ve tasarrufların Anayasa aykırılığı ileri sürülemez" (fk. 3) demektedir. SPK de bu dönemde çıkarılan yasalardandır. Bu nedenle, Anayasaya aykırı hale gelse de, bu yasa maddelerinin anayasaya aykırılıkları savıyla Mahkeme'ye başvurmamak olanaksızdır. Elbette bu sorunu aşmanın en sağlıklı yolu Anayasa değişikliği yapmaktır ancak bugüne kadar değişiklik gerçekleştirilmemiştir. Dolayısıyla başka çözüm yolları aramak gereksinimi doğmaktadır. Bu yollardan en çok tartışılanları 'zımnî ilga' ve 'ihmal' yöntemleridir.¹⁸

Öncelikle "zımnî ilga" ile "ihmal" yolu arasındaki farkı belirtmekte yarar var. Temel farkları, zımnî ilga yoluyla bir yasanın yürürlükten kaldırılması, yalnızca, anayasa değişikliğinin kabulünden önceki yasalar için söz konusudur. Oysa ihmal, anayasaya aykırı, ancak, anayasadan sonra kabul edilmiş yasalar için de geçerlidir. Ayrıca ihmal, Anayasanın emrettiği bir konuda, düzenleme eksik, ya da sayılan nedenler dışında yapıldığında da uygulanabilir. Her iki yöntemde de temel koşul Anayasayla, yasa hükümleri arasında temel bir çelişkinin olmasıdır. Bu çelişki, Anayasa ve yasada aynı durumu düzenleyen ve birbirleriyle çelişen iki hükmün varlığıyla ortaya çıkmaktadır. 1995 değişiklikleriyle Anayasa birçok hükmüyle, sınırları çizilmiş pozitif düzenlemeler getirerek, kanımca yasa hükümleriyle çatışır hale gelmiştir.

Bir yasa hükmünün "zımnî ilga" edildiğinden söz edebilmek için, anayasa ile yasa normu arasında açık bir çelişki olmalıdır. Böyle bir çelişkinin ortaya çıkması da, her iki metinde aynı konuyu düzenleyen iki ayrı normun bulunmasına bağlıdır. (Örneğin, siyasal partilere üye olabilmek için Anayasa'da 18, SPK'de 21 yaşı doldurmuş olmak koşulu aranmaktadır.) Dolayısıyla zımnî ilga, bir yasak anayasadan çıkarılıp da yasada varlığını sürdürdüğünde zorunlu olarak ortaya çıkmaz. Çünkü anayasada yer almayan bir sınırlama bazen yasada düzenlenmiş olabilir. İşte 1995 Anayasa değişiklikleriyle, siyasal parti yasaklarına ilişkin Anayasal düzenlemelerin, aynı konularda çelişik normları içeren yasa hükümlerini üstü kapalı olarak ortadan kaldırdığı düşünülebilir. Anayasa Mahkemesi de bazı kararlarında, Anayasa'da yalnızca özü belirlenmiş bir kural değil de, konuyu ayrıntılı ve doğrudan düzenleyen bir hüküm varsa, Anayasa daha önceki bir kanunun aykırı hükümlerini zımnî ilga edebilmelidir görüşünü belirtmiştir.¹⁹

olarak bir partinin temelli kapatılabilmesi, ancak daha önce kapatılmasına yol açan koşulların varlığını sürdürmesi halinde söz konusu olabilmektedir. Örneğin yeni partide kapatılan partinin üye çoğunluğunun bulunması başlı başına bir kapatma nedeni olamaz." Sağlam, a.g.m., s. 372.

¹⁸Bu tartışmalar 1961 Anayasası döneminde de yapılmıştır, çünkü bu dönemde de şimdiki düzenlemenin benzeri, Geçici 4. Madde yürürlükteydi.

¹⁹E.1976/13, K.76/31, K.G. 3.6.1976 AMKD C-14, s. 206-226; R.G. 24.9.1976-15717; E. 1964/22, K. 64/54, K.G. 3.7.1964 AMKD C.12, s. 206, R.G. 26.11.1964-11866;

Anayasa Mahkemesi ihmal konusunda 1961 Anayasası döneminden bu güne dek iki ayrı yol benimsemiştir denebilir. 1982 Anayasa döneminde Geçici 15. Madde ile ortaya çıkan sorun önceki anayasa döneminde de Geçici 4. Madde dolayısıyla yaşanmıştır. Bu maddeye göre, 27.05.1960'tan Kurucu Meclis'in toplandığı 6.01.1961'e kadar çıkan yasalar hakkında Anayasa Mahkemesi'ne iptal ve itiraz davaları açılamıyordu. Ancak bu dönemde de Mahkeme, maddenin sürekliliğini kabul etmekle birlikte sorunu aşmak için ihmal yöntemini geliştirmiştir. Mahkeme 1961 Anayasası döneminde "İhmal" yöntemini benimsediği kararlarında, aleyhinde iptal davası açılmamış, itiraz yoluna da başvurulmamış bir normu (Yüce Divan ya da parti kapatma davalarındaki gibi 'davaya bakan mahkeme' olmadığı durumlarda) Anayasaya aykırı bulduğunda, Anayasa'nın üstünlüğünü göz önünde bulundurarak doğrudan Anayasa hükmünü uygulama yoluna gitmiştir.²⁰ Mahkeme, bir başka kararındaysa, eğer Anayasa'nın bir konuyu düzenleyen ayrıntılı hükümleri, önceki yasalarda varsa ve Anayasayla çelişiyorsa, yasa hükmünün kendiliğinden yürürlükten kalkacağını belirtmiştir.²¹

Anayasa Mahkemesi 1961 Anayasası döneminde geliştirdiği olumlu içtihadını 1982 Anayasası ile terk etmiştir. Parti kapatma davalarında davaya bakan mahkeme kurumunda olan Anayasa Mahkemesi, anayasaya aykırılık iddiası karşısında, bunu bir 'bekletici sorun' kabul edip sorunu çözdükten sonra davaya devam etmektedir.²² Anayasa Mahkemesi 1982 Anayasası döneminde birçok kez karşılaştığı bu sorunu 'ihmal' yöntemiyle aşmayı kabul edilemez bulmuştur.

Anayasa Mahkemesi, çoğu kararında maddenin, "geçici" olan adından hareket ederek 'yok' sayılmasının, savsaklanmasının düşünülemeyeceği, 'ihmal' yönteminin olanaksızlığını belirtmiştir. Mahkeme, kararlarında Geçici 15. Maddenin 1961 Anayasası'ndaki Geçici 4. Madde gibi bir koruma düzenlemesi olduğunu, dolayısıyla, Anayasaya aykırılığı ileri sürülemeyeceği gibi 'ihmal' de edilemeyeceğini söylemektedir. Çünkü bir normun ihmal edilebilmesi için aynı konuyu düzenleyen çelişki iki normun olması ve yasa kuralının 'iptal edilebilir' nitelikte olması gerekmektedir. Demek ki, Anayasa hükmü ile çelişen yasa kuralının ihmalî için yalnızca çelişiyor olması yeterli değildir. Mahkemeye göre Geçici 15. Madde çelişik değil, 'ayrık' bir durumdur dolayısıyla 'yok' sayılamaz. Üstelik, iptal edilebilir olmadığından ihmal de edilememektedir.²³ Mahkeme, aynı kararda, geçici hükümlerin, anayasanın temel ilkelerine ve bu ilkelere

E.1964/26, K. 66/1, K.G. 13.1.1966 AMKD C.4, s. 19-20, R.G. 31.5.1966-12130; E. 1969/13, K. 69/31, K.G. 30.9.1969

²⁰E. 1964/26, K. 66/1, K.G. 13.1.1966, AMKD, C. 4, s. 27-30, R.G. 31.5.1966-12130.

²¹E. 1976/13, K. 76/31, K.G. 3.6.1976, AMKD, C. 14, s. 217, R.G. 24.9.1976-15717.

²²Anayasa Mahkemesi, 'ihmal' sorunuyla şu durumlarda karşılaşabilir: "... Anayasaya aykırı olduğu ileri sürülen bir kuralın Anayasaya uygunluk denetimi yaptığı sırada doğrudan doğruya, milletvekili yasama dokunulmazlığının kaldırılmasına veya üyeliğin düştüğüne ilişkin Meclis Kararlarını incelemesi sırasında 'ilgili bir kural' ve son olarak bir davaya bakmakta olan mahkeme olarak görev yaptığı parti kapatma davalarında ya da Yüce Divan olarak görev yaptığı sırada 'uygulayacağı bir kural' nedeniyle." Y. Aliefendioğlu (1997), Anayasa Yargısı, Yetkin, Ankara, s. 278.

²³E. 1984/1, K. 84/1, K.G. 28.9.1984, AMKD, C. 20, s. 450 vd, R.G. 14.12.1985-18666.

egemen olan, hukukun temel kurallarına 'olabildiğine uygun' olarak yorumlanabileceğini belirtmiştir.²⁴ Aliefendioğlu'na göre, Mahkeme'nin 'olabildiğince uygun yorum' önerisi ihmalden pek de farklı değildir, ancak Mahkeme, bu kuralların Anayasaya aykırılıkları ileri sürülemeyeceğine göre Anayasaya göre yorumlanmaları da olanaksızlaşmaktadır diyerek bu yolu kapamıştır.²⁵

Geçici 15. Madde ile ilgili sorunu aşmanın bir yolu maddedeki 'bu dönem içindeki' sözcüklerinden hareketle, aykırılık iddiasıyla Mahkemeye başvurunun yalnızca o dönem içinde olanaksız olduğunu kabul etmek olabilir. Ancak Mahkeme bu yorumu da kabul etmemekte ve bu sözcükleri; bu tarihler arasında yürürlüğe konan metinler hakkında Anayasaya aykırılık savıyla başvurulamaz şekilde algılamaktadır.²⁶ Kanımca, Mahkeme'nin bu yorumunun, maddeyi geçici olmaktan çıkarıp geçici maddeyle getirilen yasağa süreklilik kazandırıp onu Anayasanın üzerine çıkardığı söylenebilir.²⁷

1982 Anayasası döneminde Anayasa Mahkemesi, Geçici 15. Madde kapsamına giren yasalara karşı yapılan başvuruları, gönderen mahkemenin yetkisizliği nedeniyle incelemeyi reddetmekte, dolayısıyla yasanın Anayasaya aykırı olup olmadığı saptanamamaktadır. Dolayısıyla Mahkeme, kuralın 'ihmal' edilebilmesi için 'ön şart' olan anayasaya aykırılığı saptanması işini dahi yapmamaktadır ve bu nedenle ihmal konusundaki görüşü öğrenilememektedir. Mahkeme yakın zamanda kapatılan SBP (Sosyalist Birlik Partisi) davasında da ihmal konusundaki tutumunu değiştirmemiş ve iptali istenemeyen maddeler ihmal de edilemez diyerek ihmal sistemini yeride bulmamıştır.²⁸

1995 değişikliklerinden sonra, belki de Mahkeme'nin tutumunun değişmediğini en iyi gösteren kararlardan biri 1996 yılında verilmiştir. Anayasa'nın derneklerin siyasi faaliyette bulunmasını yasaklayan 33. maddesi değiştirilince, 6.10.1993 gün ve 2908 sayılı Dernekler Yasası'ndaki siyaset yasağı (md. 5/11. bend) Anayasaya aykırı düşmüştür. Mahkeme, Giresun Asliye Ceza Mahkemesi'nin aykırılık itirazını karara bağlarken, yasa Geçici 15. Madde kapsamında olduğundan ilk inceleme aşamasında 'yetkisizlik' nedeniyle reddetmiştir. Mahkemeye göre, "geçici maddeler genellikle geçiş dönemlerine ilişkin işlemlerin uygulama yöntemini ve kapsamını gösteren ayrık

²⁴ a.g.k., s. 504.

²⁵ Aliefendioğlu, a.g.k., s. 284.

²⁶ E. 1992/1, K. 93/1, K.G. 14.7.1993, RG. 18.8.1993-21672, AMKD, C. 29, s. 1183, (HEP Karan)

²⁷ Aliefendioğlu, birçok parti kapatma davasında, parti savunmalarında yer alan görüşlere koşturarak, kimi yasama işlemlerinin Anayasal denetimin dışında kalışını, Anayasa'nın Başlangıç'ındaki ve Cumhuriyet'in niteliklerinin sayıldığı ikinci maddesindeki hukuk devleti ilkesine, 'kanunlar Anayasaya aykırı olamaz' diyen 11. md.sine hakimlerin 'anayasaya, yasaya, hukuka uygun olarak kanaatlerine' göre karar vereceklerini söyleyen 138. md. sine aykırı olduğunu belirtmektedir. s. 217-220.

²⁸ Mahkeme bu davada, geçici maddelerle temel hükümlerin farkını şöyle açıklamıştır: "Geçici maddeler, değişik hukuksal düzenlemeler arasında bağlantı kurar, kazanılmış hakların saklı tutulmasını ve uygulananın geniş bir zaman dilimine yayılmasını sağlar. Geçici maddelerle temel hükümlerin farkı budur. Hukuksal değer bakımından ise, geçici maddelerle diğerleri arasında bir farklılık bulunmamaktadır". E. 1993/4, K. 1995/1, K.G. 19.7.1995, R.G. 22.19.1997, 23148, s. 60.

hükümleri içerirler. Hukukta genel kural olarak, yasalar, yayımından sonraki olaylara ve durumlara uygulanırlar. Bu ilkenin en çarpıcı ayrıklığı, yasalardaki geçici kurallardır. Bu nedenle yasaların geçici maddeleri ile esas maddeleri arasında çelişki varsa, özel niteliği nedeniyle, esas maddeden önce uygulanırlar. Çünkü yasa koyucu, kuralın aykırılığında kamu yararı görmüştür. Özel düzenlemenin, genel düzenlemeden önce geleceği hukukun genel bir ilkesidir".²⁹ Görüldüğü gibi Mahkeme, 'ihmal' bir yana, Geçici 15. Maddenin diğerlerinden önce göz önünde bulundurulması gerektiğini belirtmektedir.

Geçici 15. Madde sorununu aşmanın bir başka ve kanımca en güçlü yolu; 'Anayasaya uygunluk denetiminden başışık olan bir yasada (ya da Anayasa'da) daha sonra bir değişiklik yapılırsa, bu değişik hükümlerde başışıklık kapsamına girer mi?' sorusunu sormaktır. Daha önce de belirtildiği gibi, Mahkeme'ye göre, geçici maddenin geçiciliğinin uygulama süresiyle bir ilgisi yoktur. Geçici 15. Madde, kurucu iktidarın yaptığı anayasa ile diğer tüzel düzenlemeler arasında bir çelişkiye izin vermeme ereğinin sonucudur. Dolayısıyla bir tüzel bütünlük sağlanmak istenmiştir. Bu ereğin doğal uzantısı, bütünlüğün, 12 Eylül kurucu iktidarının anayasa düzeniyle sınırlı oluşudur. Yani bu geçici yasa kapsamında sonradan bir değişiklik yapıldığında, Geçici 15. Maddenin (fk. 3) bu madde açısından geçerliliği kalmaması gerekmektedir. Mahkeme, bu konuda verdiği bir kararda; maddenin itiraz konusu olan bendinde bir değişiklik yapılmadığını, dolayısıyla değişikliğe uğramayan bendin, Geçici 15. Madde kapsamında olduğunu belirtmiştir. Bu karardan, değişiklik, itiraz konusu olan bentte yapılmışsa, Mahkeme'nin, bu hükmü Geçici 15. Madde kapsamı dışında görerek, inceleyebileceği sonucu çıkarılabilir.³⁰ Mahkeme, SBP davasında da, partinin, SPK'de birçok değişiklik olduğu ve bu nedenle yasanın, geçici madde kapsamından çıktığı yolundaki savunmasına yanıt olarak; "... davada uygulanan maddeler, değişikliğe uğrayan maddelerden olmadığı için bu sav üzerinde durulmamıştır" denmiştir. Kanımca bu görüşten, eğer itiraza konu olan maddeler davada uygulanacak olan maddeler olsaydı, Mahkeme'nin bu savı ciddiye alarak tartışacağı sonucu çıkarılabilir.³¹ Bu mantıktan hareketle, Anayasa'da yapılan bir değişikliğin de, yasa hükmünü Geçici 15. Maddenin üçüncü fıkrasının kapsamından çıkaracağı düşünülebilir. Sağlam, "evleviyetle" çıkarılmalıdır, çünkü burada söz konusu olan irade, normal yasa koyucunun da ötesinde 'türev kurucu iktidarın' iradesidir; böylece bir iradenin ürünü olan Anayasa hükmünün diğer yasalar karşısındaki üstünlüğü, amacı ve işlevi sınırlı bir geçici maddeyle bertaraf edilemez, aksi halde Geçici 15. Madde, Anayasa üstü 'ebedi norm' haline gelir demektedir.³²

Görüldüğü gibi, aslında sorunun kesin bir çözümü olduğunu söylemek olanaksız.³³ Daha önce de dendiği gibi elbette en sağlıklı çözüm yasa koyucunun Geçici

²⁹E. 1996/6 K. 96/6, K.G. 14.2.1996, R.G. 13.7.1996-22695, AMKD, C. 32, s. 583.

³⁰E. 1992/2, K. 94/1, K?G. 10.2.1994, AMKD, C. 30, s. 1182, R.G. 10.4.1994-21901, (Yeşiller Partisi Kararı)

³¹E. 1993/4, K. 95/1, KG. 19.7.1995, RG. 23.10.1997-23148, s. 60.

³²Sağlam, a.g.m., s. 382.

³³DP (Diriliş Partisi) davasında karşıoy veren üyeler H. Kılıç ve S. Adalı, geçici-15. md. sorununu aşmak için AIHS'nin örgütlenmeyi düzenleyen 11. md.'sine başvurulması gerektiğini söylemişlerdir. Parti aralıksız iki dönem seçime katılmadığı için SPK'nin 105. md.'sine göre kapatılmıştır. Karşı oya göre, 15. md. kapsamında olduğundan maddeye dokunulmamaktadır. AIHS'nin 11. maddesi ile örgütlenmeye getirilen

15. Maddeyi kaldırması ya da yasa hükümlerini, Anayasa'daki olumlu değişiklikler yönünde yeniden düzenlemesi olacaktır.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

Abadan, Nermin (1966), *Anayasa Hukuku ve Siyasi Bilimler Açısından 1965 Seçimlerinin Tahlili*, Sevinç, Ankara.

Aliefendioğlu, Yılmaz (1997), *Anayasa Yargısı*, Yetkin, Ankara.

Duverger, Maurice (1970), *Siyasi Partiler*, Çev. E. Özbudun, 4. Basım, Bilgi, Ank.

La Palombara, I.; Weiner Myron (1966), "The Origin and Development of Political Parties", *Political Parties and Political Development*, Princeton, USA, S. 3-42, s. 18-20.

Leibholz, Gerard (1962), "Demokrasinin 20'nci Yüzyıldaki Hürriyet Değişikliği", *SBF Dergisi*, Çev. N. Abadan, S. 3-4, s. 223.

Neuman Sigmund (1956), *Modern Political Parties*, Chicago, s. 396-97.

Odyakmaz, Zehra (1966), "Siyasi Partilerin Kapatılması İle İlgili Hükümlerde Uygunsuzluklar ve Uygulamadaki Güçlükler", *Anayasa Yargısı*, C. 13, Ankara, s. 231-249.

Özbudun, Ergun (1977), *Siyasi Partiler*, Sevinç, Ankara.

Perinçek, Doğu (1985) *Anayasa ve Partiler Rejimi*, Kaynak, İstanbul.

Sağlam, Fazıl (1997), "Anayasa Hukukumuz Açısından Siyasal Parti Kurumunun Güncel Sorunları", *Anayasa Yargısı*, C. 14, s. 367-386.

Tan, Turgut (1964), "1982 Anayasası'nın Geçici 15. Maddesi Üzerine", *İlhan Öztrak'a Armağan*, C. 49, s. 373-384.

Teziç, Erdoğan (1976), *100 Soruda Siyasal Partiler*, Gerçek, İstanbul.

Turhan, Mehmet (1996), "Demokratik Devlet Açısından Siyasal Partilerin Kapatılmaları İle İlgili Hükümlerdeki Uyumsuzluklar", *Yeni Türkiye*, Ank., S. 10, s. 414-426.

Turhan, Mehmet (1995), *Siyaset ve Anayasa*, Gündoğan, Ankara.

Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi.

TBMM Tutanak Dergileri.

sınırlamalar Anayasa'nın 68. ve 69. maddelerine de uygundur. Ama bu kapatma gerekçesi sözleşmenin 11. md.'sinde yer almamıştır. Dolayısıyla, kapatma istemi, AIHS'ye göre reddedilmeliydi. E. 1996/2, K. 97/2, KG. 18.2.1997, RG. 18.7.1997-23053, s. 41-42.